

УДК:342

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.28>

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Пивовар М.,*асистентка кафедри теорії права**та конституціоналізму**Навчально-наукового інституту права, психології**та інноваційної освіти**НУ «Львівська політехніка»**ORCID:0000-0001-5495-5361***Кіра С.,***аспірантка кафедри адміністративного**та інформаційного права**Навчально-наукового інституту права, психології**та інноваційної освіти**НУ «Львівська політехніка»*

Пивовар М., Кіра С. Особливості реалізації принципу верховенства права в контексті сучасних викликів демократії в умовах війни в Україні.

Стаття присвячена дослідженню особливостей реалізації принципу «верховенства права» в розрізі законотворчих процесів за умов запровадження правового режиму воєнного стану в Україні. В кількісних і хронологічних межах окреслено основні форс-мажорні рішення органів державної влади в контексті забезпечення злагодженості і безперервності виконання ними своїх конституційних зобов'язань одночасно з безумовним дотриманням принципу верховенства права. Okремо проаналізовано намагання відчизняного законодавця щодо надання формального визначення дефініції «верховенства права» в порівнянні з його міжнародним обґрунтуванням, що закріплений в офіційних документах м'якого права Венеціанської Комісії.

Авторами з'ясовано, що попри вражаючий відсоток реалізації урядового Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію, в Україні саме в умовах запровадження воєнного стану, все ж таки тимчасово обмежуються конституційні права і свободи людини. До них відносяться: право на недоторканність житла, на свободу пересування, на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, права і законні інтереси юридичних осіб та інші. Водночас, незважаючи на реальне існування перелічених обмежень, останні ніяк не стосуються обмеження абсолютних (природних) прав і свобод людини. У висновках до статті обґрунтовано та підтверджено за яких умов принцип верховенства права продовжує діяти навіть щодо тих прав і свобод, які тимчасово обмежуються.

Для одержання наукових результатів дослідження було використано комплекс наукових принципів та підходів, що базуються на загальнонаукових, світоглядних та спеціально-юридичних методах пізнання, зокрема, йдеться про такі методи як: системний, герменевтичний, функціональний та компаративний. Емпіричну основу дослідження склали національні та міжнародні нормативно-правові акти.

Ключові слова: верховенство права, "воєннич демократія", воєнний стан, європейська ідентичність, демократія, конституційні цінності.

Pyvovar M., Kira S. Features of the implementation of the principle of the rule of law in the context of the contemporary challenges of democracy in the conditions of war in Ukraine.

The article is devoted to the study of the peculiarities of the implementation of the principle of "rule of law" in the context of challenges of democracy under the conditions of martial law in Ukraine. The main force majeure decisions of state authorities are outlined within quantitative and chronological limits in the context of ensuring the coherence and continuity of the fulfillment assumed by them obligations, and with unconditional observance of the principle of the rule of law. The efforts of the native legislator to provide a formal definition of the definition of «rule of law» in comparison with its international counterpart, which is enshrined in the soft law documents of the Venice Commission, are separately analyzed.

The authors found out that despite the impressive percentage of implementation of the government's Plan of measures to implement the Association Agreement, in Ukraine, under the conditions

of martial law, constitutional rights and human freedoms are temporarily restricted, including: the right to inviolability of housing, to freedom of movement, to freedom of thought and speech, to free expression of one's views and beliefs, rights and legitimate interests of legal entities, etc. At the same time, despite the real existence of the listed restrictions, the latter in no way refer to the limitation of absolute (natural) human rights and freedoms. In the conclusions to the article, it is justified and confirmed that the principle of the rule of law continues to apply even to those rights and freedoms that are limited.

In order to obtain reliable scientific results and introduce new information to the theory fund, this study used a set of scientific principles and approaches based on general scientific, worldview and special legal methods of cognition, in particular, it refers to such methods as: systemic, hermeneutic, historical - legal, functional and comparative. The empirical basis of the research was made up of national and international legal acts.

Key words: rule of law, "militant democracy", martial law, European identity, democracy, constitutional values.

Актуальність теми. Права людини разом із демократією та верховенством права належать до основоположних цінностей сучасних західних цивілізацій. Відтоді, як в Україні Конституційним Договором від 8 червня 1995 року було офіційно проголошено: «В Україні діє принцип верховенства права» [1], – в нашій державі закріпили юридичні гарантії докорінно іншого конституційного правопорядку. Сьогодні принцип верховенства права можна назвати орієнтиром пошуку шляхів до світового порядку, своєрідним глобальним ідеалом та найвищою загальнолюдською цінністю.

З моменту повномасштабної війни з боку російської федерації проти України минуло майже два роки. Україна з усіх сил сьогодні стоїть на сторожі не лише своєї територіальної цілісності, а також цінностей свободи та демократії. Ця боротьба в Україні насправді є не лише війною росії проти України, але й проти «колективного Заходу». Однак, попри всі виклики Україна забезпечує реалізацію принципу верховенства права в процесах законотворення. Ця безпрецедентна військова агресія вже в перший місяць після повномасштабного вторгнення порушила ідилію національної юридичної практики, змусила органи державної влади й, зокрема, законодавців дивитися на речі під істотно іншим кутом зору, й незважаючи нінащо працювати в умовах війни, захищаючи Україну в межах правового поля. Повномасштабне вторгнення не призупиняє курс України в контексті євроатлантичних прагнень на шляху вступу до ЄС та НАТО. Підтвердженням

цього є отримання Україною офіційного статусу кандидата на членство в ЄС у червні 2021 року.

Ступінь наукової розробки проблеми. Значний внесок у розробку правової проблематики в контексті застосування принципу верховенства права в умовах війни в Україні здійснюють вітчизняні та зарубіжні науковці, юристи серед яких і судді Конституційного Суду України: Грищук О., Лемак В., Головатий С., Бориславська О., Бернацький Б., Ковальчук В., Стаднік І., Буравська А., Фукуяма С. та ін.

Мета статті. Метою дослідження є теоретико-прикладне вивчення дії верховенства права в умовах війни в Україні, правові межі його дотримання та обмеження згідно міжнародно-правових стандартів та гарантій.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року застало кожного українця раптово. З перших годин війни стало зрозуміло, що агресор націлений зруйнувати територіальну цілісність та незалежність нашої держави. Кожен громадянин зрозумів, що необхідно боротись з ворогом на різних фронтах.

З 08:00 до 08:04 год. ранку 24 лютого 2022 року відбулась термінова реєстрація народних депутатів України. Так, як згідно ч.1. ст.10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» закріплено неприпустимість припинення повноважень органів державної влади, інших державних органів в умовах воєнного стану. У період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність [2]. Саме в кількості «За»: 300 голосів парламентом було прийнято Закон України Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні».

Станом на першу половину жовтня 2023 р. від початку війни законодавчим органом влади прийнято 1272 нормативно-правових актів у формі законів та постанов [1]. Цілком очевидно, що народним депутатам України VII сесії дев'ятого скликання необхідно було швидко адаптувати законодавчий процес до реалій війни без скасування чи абсолютних обмежень дії принципу верховенства права.

У своєму коментарі до тексту документа Венеціанської Комісії «Доповідь про правовладдя» (Report on the Rule of Law) Сергій Головатий стверджує: «Навряд чи буде помилкою стверджувати: наше законодавство все-таки є унікальним – жодне національне законодавство

в світі, крім українського, не містить формального визначення поняття, що його позначено як *the rule of law*» [3, с. 46-47]. Справа в тому, що український законодавець, випереджаючи Венеціанську Комісію at its 86th plenary session (March 2011) та її доповідь *the Report on the Rule of Law (CDL-AD(2011)003rev)* [4], ще в липні 2005 року в Кодексі адміністративного судочинства вдався до спроби дати формальне визначення поняттю верховенства права. Навіть в чинній на сьогодні редакції кодифікованого акту визначення поняття верховенства права виглядає приблизно так: «...принцип верховенства права, означає, що людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави» [5]. Очевидно, що визначення, котре дав вітчизняний законотворець звучить дуже узагальнено та загалом неоднозначно, однак тоді ще не було в доступі авторитетних юридичних джерел й доповіді Венеціанської Комісії, а отже, спробу українського законотворця таки можна зарахувати.

Слід звернути увагу на те, що Україна чітко окреслила свою європейську ідентичність та європейський вектор розвитку ще у 1995 році, коли приєдналася до Ради Європи та ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [6]. Взавши на себе зобов'язання відповідно до Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС (далі – Угода) [7], як основний важіль впливу на шляху до реформування національного законодавства, остання також заклала фундамент для докорінної трансформації та адаптації українського законодавства відповідно до права ЄС або *«acquis communautaire»*.

Станом на січень 2023 року за даними урядової інформаційно-аналітичної системи «Пульс Угоди», Україна у відсотковому співвідношенні виконала 89% заходів, передбачених урядовим Планом заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом до 2024 року в секторі «Юстиції, свободи, безпеки та прав людини» [8]. Тоді, коли в порівнянні за офіційними даними станом на жовтень 2023 року відсоткове співвідношення зросло до 91%. Розділ містить широке коло завдань у сферах верховенства права і прав людини; юстиції та правосуддя; захисту персональних даних; боротьби з тероризмом, організованою злочинністю і корупцією; протидії відмиванню доходів; боротьби з незаконним обігом наркотиків; переміщення осіб, міграції, притулку та управління кордонами. Це надзвичайно високий показник з огляду на сучасні виклики через війну в нашій державі.

Надзвичайно важливо зберегти дотримання верховенства права в умовах війни. Згідно міжнародних нормативно-правових актів в період дії воєнного стану тимчасово можуть обмежуватись

конституційні права і свободи людини. В Україні такі обмеження передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України [9]. Роблячи такий важливий крок, українська влада здійснила процедуру нотифікації у формі офіційного повідомлення до Генсека ООН щодо обмежень прав людини та які мали запроваджуватись в Україні на період війни.

Наша держава, як зобов'язуюча сторона була змушена здійснити відступ від деяких закріплених міжнародних гарантій щодо захисту прав людини передбачених в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [10] та Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [11]. Наприклад, ст. 15 Конвенції – «гарантування основоположних прав людини у випадках війни або іншої суспільної небезпеки». Окрім того, Страна зобов'язана повідомити Генерального секретаря Ради Європи про час коли такі заходи перестали застосовуватись та коли положення Конвенції знову будуть застосовуватись повною мірою.

Скажімо, обмеження за ст. 30 Конституції України про гарантування кожному недоторканості житла (відступ від зобов'язань за ст.17 Пакту та ст.8 Конвенції), скажімо ст. 33 Основного закону про свободу пересування (обмеження цього права вимагає відмови від зобов'язань за ст. ст. 12 – 13 Пакту, ст.2 Протоколу № 4 до Конвенції) або ст. 34: про грантування кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. (ст. 19 Пакту, ст. ст. 9 – 10 Конвенції.)

Зрештою, на конституційному рівні ч. 2 ст. 64 Конституції України закріплено можливість встановлення окремих обмежень прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану із зазначенням строку дії цих обмежень з одночасним переліком прав і свобод, які не підлягають такому обмеженню за будь-яких умов. Як зазначають науковці І. Стаднік та А. Буравська до числа останніх, зокрема, відносять: рівність перед законом, право на життя, право на повагу гідності, право на свободу та особисту недоторканість, право на житло та деякі інші, тобто це так звані абсолютні (природні) права, які мають невід'ємний характер [12, с. 71].

Також передбачаються тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, водночас принцип верховенства права продовжує діяти навіть щодо тих прав і свобод, які обмежуються. Єдиним проблемним питанням в цьому аспекті є те, що означені нами вище обмеження таки чинять в умовах воєнного стану негативний вплив на переважну більшість елементів верховенства права. З цього приводу Стаднік І. та Буравська

А. у висновку свого дослідження зазначають, що необхідність звуження прав і свобод людини мають об'єктивний характер і є повністю виправданими, внаслідок потреби запобігання глобальним загрозам незалежності та територіальної цілісності держави, відсічі збройної агресії, забезпечення національної безпеки, а також реальним та потенційним загрозам правам і свободам людини. Важливо, аби ці обмеження не стосувалися абсолютних (природних) прав і свобод людини, та мали належне обґрунтування, характер та відповідали заявленій меті факту введення воєнного стану [12, там само].

На думку судді Конституційного Суду України Василя Лемака: «обмеження прав людини під час війни є цілеспрямованими і масовими, однак виправданими, неприпустимим же є «різке протиставлення публічного (державного) інтересу, відповідних конституційних цінностей, з одного боку, та поваги до індивідуальних прав людини, з іншого боку» [13].

З приводу обмеження прав і свобод людини багато науковців, політологів та громадських діячів починають висловлювати неабияку стривоженість побоючись, що ці дії можуть призвести до скасування принципів демократії або навіть її знищення. На сучасному етапі в Україні мають місце елементи концепції «войовничої демократії» в контексті обмежень певних політичних прав та обмежень прав людини. Її засновником був Карл Левенштайн у 1937 році [14].

Важливим аспектом застосування концепції «войовничої демократії» є питання, коли її необхідно застосовувати. Існує два підходи до його вирішення. Перший пропонує застосовувати тест «очевидної і нагальної загрози» («clear and present danger»), розроблений Верховним Судом США у справі *Brandenburg v. Ohio* (1969). Другий підхід викристалізувано практикою Європейського суду з прав людини і полягає в застосуванні тесту «очевидної і неминучої загрози» («clear and imminent danger») [15, с.51]. «Войовнича демократія дозволяє обмежувати свободу слова, політичну участь і політичний плюралізм, не змінюючи ключових цінностей, що покладені в основу конституції, при цьому обмеження основоположних прав розглядалися як обґрунтований та необхідний захід, спрямований на захист демократичної системи» [16].

В одній з останніх своїх робіт Френсіс Фукуяма зауважив, що: «Україна чинила завзятий опір Росії саме тому, що її громадяни лояльні до ідеї незалежної, ліберально-демократичної України і не хочуть жити в корупційній диктатурі, нав'язаній ззовні. Своєю хоробрістю вони чітко дали зрозуміти, що громадяни готові померти за ліберальні ідеали, але лише тоді, коли ці ідеали впроваджуються у країні, яку вони можуть назвати своєю» [17].

Досить актуальним, власне з точки зору позиції українців є результати соціологічного дослідження від Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), яке показало, що в Україні наразі радше переважають думки на користь сильної держави та сильного керівництва, менший пріоритет опитувані надають демократичній системі й плюралізму. Так, 58% опитаних вважають, що для України зараз важливіший сильний лідер (демократичну систему вважають важливішою 27%). Ще більший консенсус помітний щодо втручання Президента у діяльність парламенту й уряду. 79% опитаних вважають його виправданим для посилення оборони країни (вважають, що важливо зберігати розподіл повноважень навіть під час війни, 16%). Окрім цього, респонденти розділилися практично порівну в питанні щодо можливості порушення владою законів, якщо це необхідно для пришвидшення перемоги – 48% вважають, що для перемоги влада може мати можливість порушувати закони, а 41% наполягають, що за жодних обставин закони не можна порушувати [18]. Тому, громадяни України не виключають можливість навіть тимчасового обмеження певних прав та свобод людини.

Верховенство права, будучи одним з основних принципів демократичного суспільства, передбачає судовий контроль над втручанням у право кожної людини на свободу. Особливу роль у системі інституційного забезпечення «верховенства права» (правовладдя) відведено судовій владі загалом, а зокрема – конституційному й адміністративному видам судочинства. Саме ці два види судочинства покликані забезпечувати узгоджений характер усієї юридичної системи в умовах співіснування суперечливих норм, завдяки чому досягається дієвість верховенства права (правовладдя), тобто його ефективність [20].

На період дії воєнного стану в Україні передбачено можливість зміни територіальної підсудності судових справ або місцезнаходження судів в установленому законом порядку. Окрім цього, на практиці в суддів виникали певні труднощі в частині здійснення кримінального судочинства. Справа в тому, що нові положення, якими було доповнено ст. 615 «Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану» Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) хоч і пришвидшують певні процесуальні моменти, але на практиці судді стикалися з проблемними питаннями, які національним законодавством не врегульовані. Однією з цих проблем стала відсутність норм в КПК України стосовно військовополонених як суб'єктів окремих кримінальних проваджень. Відтак, при вирішенні означеного питання, та в процесі здійснення кримінального судочинства феміда керується положеннями Третьої Женевської кон-

венції про поводження з військовополоненими, яка була ратифікована Україною в 1954 році.

Насправді, наведені нами приклади щодо дотримання принципу «верховенства права» під час реалізації процесів державотворення та законотворення в Україні в період війни доводить, що органи державної влади продовжують реалізовувати демократичну політику держави, однак з урахуванням деяких тимчасових обмежень прав людини передбачених Конституцією України. Позитивним аспектом законотворення у воєнний час стало також те, що вносячи зміни до низки нормативно-правових актів внаслідок нових викликів, законодавець мимоволі доопрацював давні законодавчі прогалини. До того ж створив низку нових механізмів, інструментів та процедур за європейським зразком, котрі навіть після закінчення війни будуть працювати й надалі.

Висновки. В Україні навіть за умови запровадження воєнного стану діє лише обмеження прав і свобод, а не їх повне скасування. Сьогодні існують надійні міжнародні та національні юридичні гарантії, які забезпечують постійність і дієвість принципу верховенства права. Водночас, влада повинна розмежовувати правові межі щодо застосування верховенства права особливо в умовах війни аби не призвести до ще більш негативних наслідків. В даному контексті проблематики можна по-різному відноситись також до концепції «войовничої демократії», проте найголовніше її кінцева мета – боротьба за збереження демократії.

Саме зараз час для необхідної справжньої взаємодії між владою та громадянським суспільством. Українське законодавство, незважаючи на виклики, демонструє неабияку гнучкість та адаптивність. Звуження прав та свобод людини і громадянина у військовий час має виключно правовий характер й застосовується лише для збереження національної безпеки, правопорядку, захисту норм моралі та пришвидшення перемоги нашої держави в боротьбі з агресивною державою терористом. Ми вдячні ЄС за підтримку України у здійсненні ключових реформ, що наближають її до членства в Європейському Союзі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України No 389-VIII від 12 травня 2015 року. Офіційний вісник України. 2015. № 46. Ст. 13.
3. Головатий С. «Верховенство права» не працює. Коментар до тексту документа Венеціанської Комісії «Доповідь про пра-

вовладдя». *Право України*. 2019. № 11. С. 46-47.

4. Rule of Law Checklist: Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Strasbourg, 18 March 2011). Study №. 711/2013. CDL-AD(2011)003rev.
5. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 5 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
6. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 No 475-97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. № 984_011. (2014). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#-Text.
8. Євроінтеграційний портал. «Пульс Угоди». URL: <https://pulse.kmu.gov.ua/>.
9. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція прав людини). Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#-Text.
11. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Ратифікація від 19.10.1973, підстава - 2148-08. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
12. Стаднік І., Буравська А. Верховенство права в умовах воєнного стану. Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал». Запорізький національний університет Міністерства освіти і науки України. 2022. № 9. С. 69-73.
13. Окрема думка (збіжна) судді Конституційного Суду України Лемака В.В. стосовно Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців): Окрема думка Конституційного Суду України

- від 6 квітня 2022 року. Офіційний вісник України. 2022. № 35. Ст. 74. URL: <http://surl.li/ctvaa>.
14. Loewenstein K. *Militant Democracy and Fundamental Rights. Comparative constitutionalism: Cases and materials*. St. Paul: LEG, 2016. P. 1588.
 15. Бернацький Б.В. *Формування української моделі заборони політичних партій у світлі міжнародних стандартів і практик: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Національний університет «Києво-Могилянська академія»*. Київ, 2019. С. 51.
 16. Бориславська О.М. *Демократія в умовах війни та загроз національній безпеці. Український часопис конституційного права*. 2017. № 2. С. 9–10. URL: <https://www.constjournal.com/pub/2-2017/demokratiiaumovakh-viiny-zahroz-natsionalnii-bezpetsi>.
 17. Fukuyama F.A *Country of Their Own. Liberalism Needs the Nation*. URL: https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-04-01/francis-fukuyama-liberalism-country?fbclid=IwAR3deaKlqcsjXVHQgZQlBX-KeN9dY7ixt7u9tST75CLhGZ_-hirAvtwot_14.
 18. USAID. *Демократія, права і свободи громадян та медіаспостереження в умовах війни*. (7) 2022. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/pr/20220817_z/Doslidzhennya%20Demokratia%2C%20prava%20i%20svobodi%20gromadyan%20ta%20mediaspozhyvannya%20v%20umovakh%20viiny.pdf.
 19. Мерник А., Стоян Є., Артеменко К. *Обмеження прав людини та основоположних свобод в умовах воєнного стану в Україні. Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. Запорізький національний університет Міністерства освіти і науки України. 2022. № 11. 833 с.
 20. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020.